

ARCHITEKTURA

CZASOPISMO TECHNICZNE
TECHNICAL TRANSACTIONS

WYDAWNICTWO
POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

ARCHITECTURE

2-A/2010

ZESZYT 5

ROK 107

ISSUE 5

YEAR 107

RAFAŁ BLAZY*

TRADYCJA A WSPÓŁCZESNA PRZESTRZEŃ PUBLICZNA. PROBLEM SPOTKANIA W PRZESTRZENI

TRADITION AND MODERN PUBLIC SPACE.
THE PROBLEM OF THE MEETING IN A SPACE

Streszczenie

Współczesna cywilizacja europejska nie sprzyja kontaktom społecznym. Zrywanie więzów rodzinnych, społecznych i kulturowych jest równocześnie zrywaniem więzów i kontaktów z miejscem i miastem. Zatrzymanie jest pierwszym istotnym i koniecznym etapem w procesie osvajania przestrzeni jest też podstawowym warunkiem idei spotkania. Drugim etapem jest kontakt albo z drugą osobą, albo na zasadzie widz-dzieło.

Niniejszy artykuł jest próbą syntezy idei spotkania w kontekście przestrzeni publicznych w miastach na podstawie m.in. doświadczeń zdobytych przez autora w trakcie wykonywanych prac badawczych.

Słowa kluczowe: planowanie przestrzenne, przestrzeń publiczna, spotkanie, osvajanie przestrzeni, kontakt

Abstract

Modern European civilization does not create favourable conditions for social relations. Breaking-up family, social, and cultural relationships means breaking up bonds and relationships with a place and a city. Stopping is the first significant and essential stage in the process of taming a space. It is also the basic condition for the idea of the meeting. The second stage is formed by the contact either with another person or, according to the principle of a spectator, a work of art.

Keywords: urban planning, town planning, public space, taming a space, meeting, contacts

* Dr inż. arch. Rafał Blazy, Instytut Projektowania Miast i Regionów, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska.

Motto:

1) „Poznaję się tylko to, co się oswaja”

Antoine de Saint-Exupéry¹

2) „Dlaczego ludzie nie tańczą dzisiaj na ulicach?”

Christopher Alexander²

1. Wstęp

Współczesna cywilizacja jest nacechowana biegiem, pędem i pośpiechem. Idea maszyny opisana i wykreowana przez teoretyków Bauhausu nabrała pędu w taki sposób, że trudno ją obecnie zatrzymać. Wiele publikacji i artykułów opisuje nasz świat jako cywilizację w ruchu (np. city in the movement, city in the motion). Na tym tle dość wyraźnie zauważalne są znaczące różnice kulturowe pomiędzy Ameryką Południową, Europą i Ameryką Północną. Wyraźne różnice zauważalne są nawet pomiędzy krajami północy i południa Europy. Próba spojrzenia na place i współczesne przestrzenie publiczne europejskie z perspektywy Ameryki Łacińskiej daje możliwość obserwacji różnic w podejściu do przestrzeni w mieście oraz sposobów jej użytkowania.

Wydaje się, że zasadnicza różnica pomiędzy Europą i Ameryką Południową polega na intensywności wykorzystywania przestrzeni publicznych w miastach. Wyraźnie widać, że w większości miasta w krajach Ameryki Południowej są bardziej i częściej użytkowane przez jego mieszkańców³. Nurt ten ponadto wpisuje się we współczesne tendencje do zróżnicowania prowadzenia polityki wewnętrznej ze względu na szerokość geograficzną. Inaczej bowiem jest obecnie prowadzona polityka w USA dla stanów południowych, a inaczej dla stanów północnych, podobne tendencje są zauważalne również w polityce regionalnej Europy.

Wstępnie na potrzeby niniejszej pracy autor przestrzenie miejskie ze względu na ich intensywność użytkowania podzielił na przestrzenie intensywnie żyjące (wykorzystywane) i przestrzenie niewykorzystane (puste, nieżyjące). W tym spojrzeniu jest to ujęcie zbliżone do sposobu przedstawienia przestrzeni jako idei miejsca opisanej m.in. przez K. Lenartowicza powołującego się z kolei na Davida Cantera, który miejsce określił jako zależność pomiędzy aktywnościami, koncepcjami i atrybutami fizycznymi przestrzeni⁴. Zwolennikiem podobnego podziału jest także Yi-Fu Tuan, który w swojej najbardziej znanej publikacji *Przestrzeń i miejsce*, przestrzeń odróżnił od miejsca m.in. przez bardziej intensywny sposób jej wykorzystania.

Na potrzeby niniejszego artykułu, w celu uproszczenia omawianego zagadnienia autor postawił roboczą tezę, że: stale żyjąca przestrzeń publiczna jest ciągle oswajana niejako prywatyzowana⁵.

Psychologia w tym względzie wyjaśnia, że fakt oswojenia (zaprzyjaźnienia się) może jedynie nastąpić przez określoną aktywność, czyli działanie w tym wypadku na placu. Dla niej z kolei kluczowe znaczenie mają dwa procesy. W pierwszej kolejności w przestrzeni publicznej musi nastąpić zatrzymanie, a w drugiej kontakt (albo z drugą osobą, albo na zasadzie widz-dzieło). Niniejszy tekst jest też próbą syntezy idei spotkania w kontekście przestrzeni publicznych w miastach na podstawie m.in. doświadczeń zdobytych przez autora w trakcie wykonywanych prac badawczych⁶.

2. Idea spotkania = zatrzymanie + kontakt

Niestety współczesna cywilizacja europejska nie sprzyja kontaktom społecznym. Tło kulturowe w tym wypadku jest bardzo istotne, bo uwidacznia fakt coraz słabszych kontaktów rodzinnych i społecznych. Występujące obecnie silne nurty globalizacyjne jednocześnie sprzyjają opisywanej przez Leszka Kołakowskiego homogenizacji społeczeństwa, które coraz częściej stanowi zbiór jednostek bardzo luźno ze sobą powiązanych. Zrywanie więzów rodzinnych, społecznych i kulturowych jest równocześnie zrywaniem więzów i kontaktów z miejscem i miastem. Coraz bardziej powszechna jest postawa jednostki w odniesieniu do miejsca jako *resident – alient*, czyli osoba przebywająca w danym miejscu, przestrzeni i mieście, ale nie utożsamiająca się z nim, czy to przez brak czasu i okresowe zatrudnienie w danym miejscu, czy też przez brak przywiązania się do danego miejsca.

Stan obecny nie jest jednak wynikiem przemian ostatnich lat, bo już od początku XX wieku proces rodzenia się nowej tradycji opisywał Sigfried Giedion, który z kolei podkreślał między innymi istotną rolę w naszej przestrzeni, jaką ogrywa samochód, który pojawiając się zdominował ulicę wcześniej należąca i użytkowaną przez pieszego. Innym opisywanym przez niego zjawiskiem była zmiana skali zabudowy. Nastąpiła ona wraz ze zmianami w technologii budowy budynków i spowodowała zmianę skali naszych miast, jednocześnie była też przyczyną dehumanizacji przestrzeni miejskich⁷.

3. Zatrzymanie

Zatrzymanie jest pierwszym istotnym i koniecznym etapem w procesie osvajania przestrzeni. Jest też podstawowym warunkiem idei spotkania⁸. Dalsze etapy zostaną opisane poniżej. I tak jak w systemie ruchu drogowego muszą wystąpić określone warunki, abyśmy zatrzymali pojazd, tak też w przestrzeni warunki te są spełnione, jeśli wystąpi:

- element zatrzymujący,
- miejsce zatrzymania.

W systemie ruchu drogowego elementem zatrzymującym jest znak, jakaś przeszkoda, element umowny oznaczający lub wymuszający konieczność zatrzymania. W mieście, a szczególnie w przestrzeni publicznej, rolę tę powinny spełniać albo elementy małej architektury, albo obiekty znajdujące się przy danej przestrzeni. W pewnym sensie rolę tę pełni także skala placu, która kontrastując z przestrzenią ulicy, jest zmianą rytmu i pośrednio sygnałem do zatrzymania. Wymienione tu elementy są stałymi sygnałami do zatrzymania się.

Innym czynnikiem wpływającym na fakt zatrzymania się przez nas w jakimś miejscu jest wydarzenie czyli zmienny sygnał pobudzający nas do zatrzymania się. Istotną rolę w tym względzie pełni niespodzianka, przygoda, a w zasadzie ciekawość ludzka, która zmusza nas do zatrzymania się w pewnym miejscu. Dlatego jednym z kolejnych elementów, który może przyczynić się do naszego zatrzymania są imprezy, happeningi, targi, koncerty i wszelkiego rodzaju wydarzenia odbywające się na placu.

Drugim niezwykle istotnym czynnikiem zatrzymania jest samo miejsce zatrzymania i sposób jego aranżacji. W wielu przypadkach w przestrzeniach publicznych tak naprawdę nie ma miejsca do siedzenia. Wtedy plac może tylko służyć jako punkt węzłowy, jednak nie będący miejscem docelowym, a tranzytowym lub przesiadkowym.

Miejsce zatrzymania musi charakteryzować się też poczuciem bezpieczeństwa dla jego użytkowników. Jednocześnie miejsce do zatrzymania musi spełniać wszelkiego rodzaju wymogi, aby mógł nastąpić kontakt – spotkanie, czy to z drugą osobą na placu, czy to z obiektami znajdującymi się w jego przestrzeni. Warto podkreślić, że w idei spotkania mówi się o klimacie spotkania, a w architekturze o nastroju lub geniuszu miejsca. Każde z tych określeń znaczeniowo różni się, aczkolwiek dotyczy w jakimś stopniu tego samego. Najłatwiejszym terminem do przeniesienia na grunt planowania przestrzennego być może jest stwierdzenie, że dana przestrzeń powinna mieć dobry klimat do spotkania, a więc powinna charakteryzować się pewną intymnością i aranżacją. Christopher Alexander stwierdza, że: „Ludzie nie będą w stanie zachować swoich duchowych korzeni i związków ... jeżeli świat fizyczny, w którym żyją nie będzie również podtrzymywał tych relacji”⁹.

4. Kontakt

Ogólnie dla samego kontaktu znaczenie mają trzy fazy. Pierwsza z nich obserwacja jest elementem poprzedzającym sam kontakt, który w tym momencie jest elementem wynikowym pierwszej fazy, jednak dla procesu osvajania przestrzeni najważniejsza jest trzecia faza czyli aktywność. Warto jednak przyjrzeć się z wyraźniej tym trzem etapom:

- obserwacji,
- kontaktowi,
- aktywności.

Jak już to częściowo zostało powiedziane, zarówno obserwacja, jak i kontakt oraz aktywność mogą odbywać się na placu tylko w określonych warunkach. Skala placu lub fragmentu jego założenia musi odpowiadać skali człowieka. W mniemaniu autora nie jest to przede wszystkim skala obiektów znajdujących się wokół danej przestrzeni, a faktyczna skala przestrzeni, po której porusza się człowiek lub w jakiej przebywa i funkcjonuje. Wydaje się, że jest możliwe do osiągnięcia nawet przy rozległych, dużych założeniach placowych. Jest bowiem możliwe zaprojektowanie ich formy zagospodarowania, tak aby wydzielić z ich powierzchni miejsca aktywności dostosowane do skali człowieka. Różne występujące i preferowane aktywności na placach opisuje Jan Gehl w swojej książce *Życie między budynkami*¹⁰. W literaturze spotkamy także termin kieszenie aktywności, które odpowiadałyby idei wydzielenia ze zbyt dużych przestrzeni obszarów mniejszych, dostosowanych do możliwości percepcyjnych człowieka. Sama skala i forma przestrzeni publicznych była opisywana wielokrotnie między innymi przez Kazimierza Wejcherta, Christophera Alexandra i Edwarda T. Halla oraz Ewę Cichy-Pazder. Z przedstawionych przez wymienionych autorów badań wynika, że najefektywniej są wykorzystywane place o szerokości od 14 do 21 m. Szerokość ta jest jednocześnie odległością, z jakiej swobodnie jesteśmy w stanie rozpoznać twarz wraz z jej mimiką, a tym samym także i wszystkie elementy architektoniczne znajdujące się na elewacjach. Jest to również odległość, w której względnie dobrze słyszymy, mimo że nie jesteśmy w stanie na taką odległość prowadzić rozmowy. Ponadto powierzchnia placu nie powinna przekraczać 14–28 m² na każdego potencjalnego użytkownika placu. W przeciwnym wypadku plac będzie sprawiał wrażenie opuszczonego.

Wrażenie opuszczonego placu potęguje jego niezagospodarowane puste wnętrze. Christopher Alexander pisze dość prosto w tym względzie: „potrzeba coś z grubsza w środku”. Z punktu widzenia zarówno miejsca ogniskującego kontakty, jak i skali miejsca czyli przestrzeni publicznej jest to niezwykle istotny element. W gruncie rzeczy zmienia on skalę założenia i jak mityczny totem jest w stanie zgromadzić wokół siebie ludzi w takiej odległości, że możliwe jest ich spotkanie.

5. Wnioski

- Bardzo ważnym dla procesu przebudowy i rewitalizacji naszych przestrzeni publicznych w miastach jest rozpowszechnianie idei spotkania, a także silniejsze podkreślanie miejsca spotkania, jakim jest plac. Warto pamiętać, że „Spotkania z ludźmi czynią życie warte przeżycia” (Guy de Maupassant). Jako bardzo odległy punkt wyjścia może nam także posłużyć system rozwoju myśli i edukacji Stoików Greckich. Nasze działania w tym zakresie powinny odbywać się na wielu poziomach i w wielu dziedzinach nauki. W przeciwnym razie istnieje ryzyko, że część mniej atrakcyjnych przestrzeni powoli opustoszeje, a mówiąc mocniej wymrze.
- Niewątpliwie bez odpowiednio zaprojektowanego miejsca do zatrzymania plac nie może funkcjonować jako przestrzeń publiczna, a będzie bardziej funkcjonował jako przestrzeń komunikacyjna. W szczególności trzeba dbać o elementy utrzymane i dostosowane do skali człowieka, do jego możliwości psycho-motorycznych.

Niewątpliwie pytaniem otwartym pozostaje czy nasze miasta mamy projektować wg uznanych pryncypiów urbanistyki dbającej między innymi o kontakty międzyludzkie i o nierozpraszenie przestrzeni miejskiej, czy należy je projektować dostosowując, do stylu i koncepcji życia, które obecnie dominują?

Przypisy

- ¹ Antoine de Saint-Exupéry, *Mały Książę*, Wydawnictwo Siedmioróg, Wrocław 1995, s. 57.
- ² Jedną z inspiracji do napisania niniejszego artykułu było to pytanie zadane przez Christophera Aleksandra w swojej książce. Jednocześnie było ono punktem wyjścia do porównania odmienności kulturowej Ameryki Łacińskiej i Europy z perspektywy przestrzeni publicznych i ich funkcjonowania w miastach. Christopher A., *Język Wzorców. Miasta, Budynki, Konstrukcja* (tyt. org. *A Pattern Language*), GWP, Gdańsk 2008.
- ³ Autor ma tu na myśli bardziej intensywne, życie przestrzeni publicznych i tych miast oraz fakt, że życie w większym stopniu toczy się tam w otwartej przestrzeni.

- ⁴ Lenartowicz K., *O psychologii architektury. Próba inwentaryzacji badań, zakres przedlotowy i wpływ na architekturę*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Monografia 138, Kraków 1992, s. 72-73.
- ⁵ W tym wypadku można by posłużyć się terminem przestrzeni półprywatnej – jednak termin ten nie odpowiada intencji autora. W niniejszym ujęciu najbardziej chodzi o zaznajomienie się z przestrzenią niejako stworzenie specyficznej relacji pomiędzy przestrzenią – miejscem a jej użytkownikiem. Podejście to jest bliskie opisywanej przez Krystynę Pawłowską idei swojskości [w:] Pawłowska K., *Idea Swojskości w urbanistyce i architekturze miejskiej*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Monografia 203, Kraków 1996.
- ⁶ Praca doktorska wykonana i obroniona przez autora pt. Znaczenie placów śródmieścia Bytomia we współczesnym życiu miasta, napisana pod kierunkiem Prof. dr hab. inż. arch. Barbary Bartkowicz.
- ⁷ Giedion S., *Space, time and architecture. The growth of a new tradition*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London 2008.
- ⁸ Halcewicz-Pleskaczewski J., Jędrzejewski T., *Idea spotkania*, Tygodnik Powszechny, 2006-06-05, <http://tygodnik2003-2007.onet.pl/1547,1339698,0,dzial.html>
- ⁹ Christopher A., *Język Wzorów. Miasta, Budynek, Konstrukcja* (tyt. org. *A Pattern Language*), GWP, Gdańsk 2008, s. 134.
- ¹⁰ Gehl J., *Życie między budynkami. Użytkowania przestrzeni publicznych*, Wydawnictwo RAM, Kraków 2009.

Motto:

1) „One can only understand the things that one tames”

Antoine de Saint-Exupéry¹

2) “Why is that people don't dance in the streets today?”

Christopher Alexander²

1. Introduction

Modern civilization is marked with running, haste, and hurry. The idea of a machine described and created by Bauhaus theorists has gained so much momentum that it would be difficult to stop now. Many publications and articles describe our world as a civilization in motion. In this aspect distinct cultural differences between South America and Europe/North America can be seen quite clearly. Great differences are noticeable even between the countries of northern and southern Europe. An attempt to look at European squares and modern public spaces from the point of view of Latin America makes it possible to observe differences in the approach to a space in the city and ways of using it.

It seems that a fundamental difference between Europe and South America consists in the intensity of using public spaces in cities. It can clearly be seen that public spaces in cities in most South American countries are used by their residents more intensively and more frequently³. Furthermore, this trend has become a part of modern tendencies to differentiate the manner of pursuing internal policy depending on the latitude. In the USA, the policy for southern states is conducted in a different way than that for the northern states. Similar tendencies can be observed in the regional policy in Europe.

Initially, for the needs of this study, the author divided urban spaces depending on the intensity of their use into intensively living spaces (used spaces) and unused spaces (empty and non-living). This is an approach which is close to the way of presenting a space as an idea of a place described, among others, by K. Lenartowicz, who, in turn, referred to David Canter; Canter's description of a place was a set of relationships between activities, concepts, and physical attributes of space⁴. Yi-Fu Tuan is also a supporter of a similar division. In his best-known publication “Space and Place”, he distinguished between space and place with, among other things, more intensive use of space.

For the needs of this study and in order to simplify the discussed issue, the author has formulated the working thesis that: a permanently living public space is being continuously tamed, privatized so to speak⁵.

In this aspect, psychology explains that the fact of taming (making friends) may only take place through a specific activity, i.e. in this case it is activity in a square. For this activity, two processes are of key importance. Firstly, the stopping must occur in a public space; secondly, what must take place is the contact (either with another person or, according to the principle of a spectator, a work of art). This study is also an attempt to synthesize the idea of the meeting in the context of public spaces in cities based on, e.g. experienced gained by the author during his research projects⁶.

2. The idea of the meeting = stopping + contact

Unfortunately, modern European civilization does not create favourable conditions for social contacts. Cultural background is very important in this case because it makes the weaker and weaker family and social relationships more visible. Strong globalization tendencies, which are present nowadays, facilitate homogenization of society described by Leszek Kołakowski; society more and more frequently consists of a set of individuals who are hardly connected with each other. Breaking up family, social, and cultural relationships means breaking up bonds and contacts with a place and a city. What is more and more common is an attitude of an individual towards a place which can be described as *resident - alien*, i.e. a person is present in a given time, space, and city but does not identify oneself with them because of no time and temporary employment in the place or no emotional attachment to the place.

However, the current situation does not result from transformations of last years because Sigfried Giedion started to describe the process of the birth of a new tradition at the beginning of the 20th century; he, in turn, emphasized the significant role played in our space by a car, which has dominated streets previously belonging to pedestrians and used by them. Another phenomenon described by him was the change of housing scale. It took place together with changes in the technology of building construction and it resulted in the change of our cities' scale; it was also the cause of urban spaces dehumanization⁷.

3. Stopping

The stopping is the first significant and essential stage in the process of taming a space. It is also a basic condition of the idea of meeting⁸. Its further stages are described below. In traffic, specific requirements must be fulfilled in order for one to stop one's vehicle and, similarly, in space these requirements are met if there is:

- a stopping element; and
- a place of stopping.

In traffic, a sign, an obstacle, or a conventional element which means or creates the necessity to stop may be a stopping element. In a city, particularly in a public space, this role should be played by elements of street furniture or objects placed beside a specific space. In a sense, this role is also played by a scale of a square, which is a change of rhythm, as it contrasts with street space, and which indirectly forms a signal for stopping. Elements listed here are permanent signals for stopping.

Another factor influencing stopping in a place is an event, i.e. a changing signal stimulating one to stop. A significant role here is played by a surprise or an adventure; in general, it is human curiosity that forces one to stop in a certain place. Therefore, one of elements which may cause us to stop are happenings, fairs, concerts, and all kinds of events which take place in squares.

The second extremely important factor of the stopping is the place of stopping itself and its arrangement. In many cases, in public spaces there is no place to sit at all. Then, a square may only serve as a node; however, it is not a destination but rather a transit place or place of changing one's means of transport.

The place of stopping must be marked with feeling of security for its users. At the same time, the place of stopping must meet all kinds of requirements in order for the contact-meeting to take place either with another person on the square or with objects located in its space. It is worth emphasizing that in the

idea of meeting the atmosphere of the meeting is mentioned; in architecture, atmosphere or genius of the place is an important factor. Each of these expressions has different meaning but they concern the same thing to a great extent. The expression which is the easiest to transfer to the field of spatial planning may be the statement that a given space should have “good atmosphere for meetings”; therefore, it should be intimate and arranged in a certain way. Christopher Alexander says that “People will not be able to preserve their spiritual roots and relationships (...) if physical world in which they live does not support these relationships”⁹.

4. Contact

In general, three phases are important for the contact itself. The first one, that is to say observation, is an element which precedes the contact itself; at this moment the contact is the result of the first phase. However, for the process of taming a space it is the third phase, namely activity, that is the most important. It is worth considering all three of the phases, which are the following:

- observation,
- contact,
- activity.

As it has already been said, the observation as well as the contact and the activity may take place on a square only in certain conditions. The scale of a square or its fragment must be adjusted to the scale of a person. In the author's opinion, this does not mean, above all, the scale of objects located around a given space but the actual scale of the space in which a person moves, exists, and functions. It seems that it is possible to achieve even with extensive and large squares. It is possible to design their arrangement so as to section off places of activity adjusted to the scale of a person. Different existing and preferred activities in squares were described by Jan Gehl in his book titled *Życie między budynkami*¹⁰. In the literature, one may also encounter the expression of “pockets of activity”, which would reflect the idea of sectioning off smaller areas adjusted for human perceptive abilities in too large spaces. The scale and form of public spaces were described many times by many authors, including Kazimierz Wejchert, Christopher Alexander, Edward T. Hall, and Ewa Cichy-Pazder. Research presented by the aforementioned authors indicated that squares of 14–21 m width are those which are most effectively used. This width is a distance from which we are able to easily recognize a human face and its expression; therefore, we are able to recognize all architectural elements located in elevations as well. This is also a distance over which we can hear voices but we are not able to make a conversation. Furthermore, the area of a square should not exceed 14–28 m² for each possible user of a square. If this condition is not met, a square would seem deserted.

The impression of a deserted square enhances its undeveloped and empty centre. Christopher Alexander writes about it simply “something is needed roughly in the centre”. From the point of view of a place focusing contacts as well as a scale of a place, that is to say public space, it is an extremely important element. It changes the scale of assumptions and, as a mythical totem pole, it is able to gather people around itself in such a distance that it is possible for them to meet.

5. Conclusions

- What is most important for the process of transformation and restoration of our public spaces in cities is the popularization of the idea of the meeting and more emphasis put on a square as the place of the meeting. It is worth bearing in mind that “Meeting people is what makes life worth living” (Guy de Maupassant). The development system of thoughts and education of Greek Stoics may be our very distant starting point. Our activities in this area should be conducted on various levels and within many scientific disciplines. Should we fail, there is a risk that a part of less attractive spaces will slowly become deserted or, expressing it more strongly, will die.

- Undoubtedly, a square may not function as a public space without a suitably designed place for stopping; this way it would function more as a communication space. One should particularly take care of the elements designed and adjusted to the human scale and human psychological and motor capabilities.

Undoubtedly, the following question remains open: should we design our cities according to recognized principles of urban planning which pays attention to interpersonal relationships and non-fragmentation of urban space or should they be designed according to the style and concept of life which dominate at present?

Endnotes

- ¹ Antoine de Saint-Exupéry, *Mały Książę*, Wydawnictwo Siedmioróg, Wrocław 1995, p. 57.
- ² What inspired me to write this study was, among other things, this question asked by Christopher Alexander in his book. It was also the starting point for the comparison of cultural differences between Latin America and Europe from the perspective of a public space and the way it is functioning in cities. Christopher Alexander: *Język Wzorów. Miasta, Budynki, Konstrukcja* (original title: *A Pattern Language*), GWP, Gdańsk 2008.
- ³ The author means the more intensive life of public spaces and those cities and the fact that people live greater part of their lives in an open space.
- ⁴ Lenartowicz K., *O psychologii architektury. Próba inwentaryzacji badań , zakres przedlotowy i wpływ na architekturę*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Monografia 138, Kraków 1992, p. 72-73.
- ⁵ In this case, it is possible to use the expression of half-private space; however, it does not reflect the author's intentions. In this approach, the most important purpose is to make oneself familiar with a space and to create a specific relationship between space – place and its user. This approach is close to the idea of familiarity described by Krystyna Pawłowska [in:] Pawłowska K., *Idea Swojskości w urbanistyce i architekturze miejskiej*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej im. T. Kościuszki, Monografia 203, Kraków 1996.
- ⁶ Doctoral thesis prepared and defended by the author titled *Znaczenie placów śródmieścia Bytomia we współczesnym życiu miasta* [Importance of Bytom's city centre squares in the modern life of the city] written under the direction of Prof. zw. dr hab. inż. arch. Barbara Bartkowicz.
- ⁷ Giedion S., *Space, time and architecture. The growth of a new tradition*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London 2008.
- ⁸ Halcewicz-Pleskaczewski J., Jędrzejewski T., *Idea spotkania*, Tygodnik Powszechny, 2006-06-05, <http://tygodnik2003-2007.onet.pl/1547,1339698,0,dzial.html>
- ⁹ Christopher A., *Język Wzorów. Miasta, Budynki, Konstrukcja* (tyt. org. *A Pattern Language*), GWP, Gdańsk 2008, p. 134.
- ¹⁰ Gehl J., *Życie między budynkami. Użytkowania przestrzeni publicznych*, Wydawnictwo RAM, Kraków 2009.

Literatura/References

- [1] Christopher A., *Język Wzorów. Miasta, Budynki, Konstrukcja* (tyt. org. *A Pattern Language*), GWP, Gdańsk 2008.
- [2] Gehl J., *Życie między budynkami. Użytkowania przestrzeni publicznych*, Wydawnictwo RAM, Kraków 2009.
- [3] Giedion S., *Space, time and architecture. The growth of a new tradition*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London 2008.
- [4] Lenartowicz K., *O psychologii architektury. Próba inwentaryzacji badań, zakres przedlotowy i wpływ na architekturę*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Monografia 138, Kraków 1992.
- [5] Pawłowska K., *Idea Swojskości w urbanistyce i architekturze miejskiej*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Monografia 203, Kraków 1996.

II. 1

III. 1

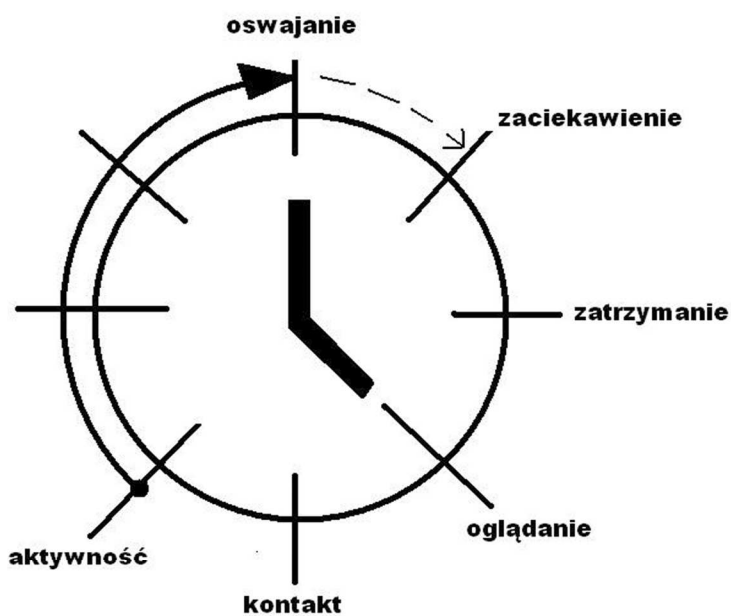
II. 2

III. 2

II. 3

III. 3

II. 4

III.4

II. 5

III. 5

II. 1. Inspiracje – taniec na placu, istotny szczególnie w kulturze latynoamerykańskiej Joyful Dance 2001 Diana Ong (b.1940/Chinese-American) Computer graphics <http://www.superstock.com/preview.asp?image=456-1275&imageX=43&id=150734&productType=3&pageStart=0&pageEnd=100&pixperpage=100&hitCount=17752&filterForCat=&filterForFotog=>

III. 1. Inspirations – dancing in a square which is particularly important in Latin-American culture. Joyful Dance 2001 Diana Ong (b.1940/Chinese-American) Computer graphics <http://www.superstock.com/preview.asp?image=456-1275&imageX=43&id=150734&productType=3&pageStart=0&pageEnd=100&pixperpage=100&hitCount=17752&filterForCat=&filterForFotog=>

II. 2. Inspiracje – współczesna cywilizacja jako bieg, pęd i ruch oraz zmiana. Graham Business Day, Business images, <http://picasaweb.google.com/graham.r.phelps/PhotoArtBusinessImages#>

III. 2. Inspirations – modern civilization as running, haste, movement, and change. Graham Business Day, Business images, <http://picasaweb.google.com/graham.r.phelps/PhotoArtBusinessImages#>

II. 3. Inspiracje – puste przestrzenie nowoczesnych miast i placów. Keith, Vancouver: <http://picasaweb.google.com/keithlevit/Vancouver#>

III. 3. Inspirations – empty spaces of modern cities and squares. Keith, Vancouver: <http://picasaweb.google.com/keithlevit/Vancouver#>

II. 4. Autorska wizja zatrzymania i spotkania w przestrzeni publicznej (rys. autora)

III. 4. The author's vision of stopping and meeting in public space (the author's work)

II. 5. ShangHai – przykład przestrzeni publicznej jako ikony dzieła samego w sobie, nie uwzględniającej potrzeb kontaktów społecznych

III. 5. ShangHai – an example of a public space as an icon of a work of art in itself which does not take the need of social contacts into account